

birlikte Câhiliye devri Arap edebiyatı ve tarihinin anlaşılması için gerekli birçok mâlumatı ihtiva etmektedir. Örnek olarak kaydedilen şiir ve nesir parçalarının önce bilinmeyen kelimelerini, sonra da tercümelerini vermesi yönünden de Türk okuyucuları için son derecede faydalıdır. Ancak tarihî konulara dair verdiği bilgiler tenkitçi bir gözle okunmalıdır.

Eser şu ana başlıkları ihtiva etmektedir: Zuhûr-i İslâm'dan Önce Araplar, Şu'arâ-yı Dîn, Ebâtîl, Târîh-i Lisân, Edeb, Târîh-i Edebiyyât, Câhiliye, Câhiliye'nin Mekârim-i Ahlâkı, Edebiyyât-ı Câhiliye'nin Envâ ve Aksâmı, Mukayese, İmr-uülkays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Amr b. Kûlsûm, Antere, Hâris b. Hillize, Nâbiga, A'sâ, Abîd b. Abras ve bunların muallakaları. Bunlardan Târîh-i Lisân, Edeb, Târîh-i Edebiyyât ve Mukayese başlıkları altında anlattıkları özellikle önem taşımaktadır. Eser dil, dil tarihi, edebiyat ve edebiyat tarihiyle ilgili konularda Corcî Zeydan'ın *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabîyye*'si ile Mustafa Sâdık er-Râfîî'nin *Târîhu âdâbi'l-'Arab*'inin bir sentezini yapmıştır. Kitabın tamamının basılamaması Arap edebiyatı tarihi için bir kayıptır.

Târîh-i Edebiyyât-ı Arabîyye'nin kaynakları *el-Eğânî* (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî), *Cemheretü eş'ârî'l-'Arab* (Ebû Zeyd el-Kureşî), *Şerhu'l-Mu'allakât* (Zevzenî), *Kâmus Tercümesi* (Mütercim Âsım), çeşitli divanlar, *Lisânü'l-'Arab* (İbn Manzûr), *el-Müzhir* (Süyûtî), *el-Kâmil* (Müberred) gibi klasik kaynak eserlerle *İlyâzetü Homirus* (Süleyman el-Bustânî), *Bulûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-'Arab* (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî), *Târîhu âdâbi'l-*

'Arab (Mustafa Sâdık er-Râfîî), *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabîyye* (Corcî Zeydan), *Şu'arâ'ü'n-Nasrâniyye* (L. Şeyho), *Târîhu'ilmî'l-edeb'inde'l-İfrençî ve'l-'Arab* (Muhammed Rûhî Bek el-Makdisî) gibi zamanına göre modern araştırmalarla belli başlı Fransızca ansiklopedilerdir.

Mehmed Fehmî'nin bundan başka *Be-yânün mücezan Câmi'ati Âli'l-beyt ve ş-şu'beti'd-dîniyye fi devreyi min hayâtihimâ: devrû't-te'sîs ve devrû'l-cihâdi'l-'ilmî* (Bağdad 1930) ve *Maqâlât siyâsiyye, târihiyye, ictimâ'îyye* (I-II, Bağdad 1930-1932) adlarında iki eseriyle kaynaklarda adı geçen *Hikmetü't-teşrî'i'l-İslâmî* adında bir eseri daha olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

ed-Deltü'l-'Irâqî, Bağdad 1355/1936, s. 920; Cl. Huart, *Arap ve Arap Dilinde İslâm Edebiyatı* (trc. Cemal Sezgin), İstanbul 1944, Ağâh Sırrı Levend'in önsözü, s. 8; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 58; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifîn*, VIII, 78; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 546; G. Awâd, *Mu'cemû'l-mü'ellifîne'l-'Irâkiyyîn*, Bağdad 1966, II, 496-497; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. VIII.

HULÛSİ KILIÇ

BÂĞDATLI MUHAMMED EMİN EFENDİ

(ö. 1309/1891)

Tanzimat devri
Osmanlı ulemâsından,
Mecelle Cemiyeti âzası.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Bağdat'ta doğduğu, orada tahsilini tamamlayarak müftü olduğu bilinmektedir. Şûrâ-yı Devlet'in kurulması için vi-

lâyetlerden davet edilenlerden biri olarak İstanbul'a geldi (1867) ve bir yıl sonra Mecelle Cemiyeti âzalığine tayin edildi. 1877'de de ilk Âyan Meclisi âzalığine getirildi.

Mecelle Cemiyeti ilmî heyeti arasında Bağdatlı Emin Efendi diye bilinir. *Mecelle*'nin birden dörde kadar olan kitaplarında "Şûrâ-yı Devlet âzası" unvanını kullanmıştır. Beşinci ve müteakip kitapların müzakeresine katılmayan Emin Efendi'nin iştirak ettiği müzakerelerde derin bilgi ve tecrübesinden istifade edilmiştir. Emin Efendi İstanbul'da vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecelle, I-IV, tür.yer.; Gövsa, *Türk Meşhurları*, I, 398; Ebûlulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1946, s. 162-163; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul 1954, s. 225.

HULÛSİ YAVUZ

BÂĞDATLI RÛHÎ

(bk. RÛHÎ-i BÂĞDÂDÎ).

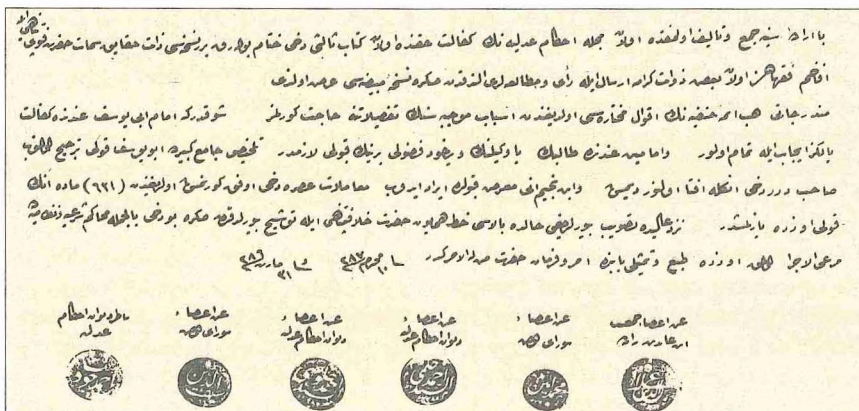
BÂĞİSTÂNÎ

(باغستانی)

VII. (XIII.) yüzyılda
Mâverâünnehir bölgesinde
faaliyet gösteren bir mutasavvîf.

Taşkent'in dağ eteklerinde bulunan Bâğistan köyünde doğdu. Soyunun Hz. Ömer'e ulaştığı rivayet edilir (Fahreddin Safî, s. 368). Nakşibendiliğin önde gelen şeyhlerinden Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) anne tarafından dedesidir. Bâğistânî 1256-1258 yılları arasında Buhara'ya giderek o sırada bu şehirde oturmakta olan ve tarikat silsilesi Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî'ye ulaşan Şeyh Selâhaddin el-Bulgarî'ye (ö. 698/1298) intisap etti. Fahreddin Safî'nin bildirdiğine göre Bahâeddin Nakşibend'in halifesi Ya'küb-ı Çerhî, müridi Ubeydullah Ahrâr'a Şeyh Ömer Bâğistânî ile bir yakınlığı olup olmadığını sormuş, o da tevazu göstererek, "Ailemin büyükleri Ömer Bâğistânî'ye intisap etmişlerdi" diye cevap vermişti. Ya'küb-ı Çerhî daha sonra Bahâeddin Nakşibend'in Ömer Bâğistânî'yi beğenip takdir ettiğini söyler. Bahâeddin Nakşibend'e göre tamamen bir zevk hali olan cezbeden sonra şer'an zaruri olan istikamet haline dönmek zor bir iş'tir. Bâğistânî bu zor işi başaran, "cezbeyle istikameti cemedin" büyük velilerdendir.

Bağdatlı Muhammed Emin Efendi'nin de mührünü taşıyan (sağdan ikinci) *Mecelle*'nin üçüncü kitabı ile ilgili *Mecelle Cemiyeti'nin* hazırladığı 12 Nisan 1870 tarihli rapor (BA, İradeler, Dosya Usulü, nr. 65/7)

Şeyhi Hasan el-Bulgarî'den hilâfet aldıktan sonra Türkistan'da uzun yıllar irşad faaliyetini sürdüren Bâğıstânî'nin ölüm tarihi tesbit edilememiştir. Ancak onun XIV. yüzyılın ilk yarısında vefat ettiği söylenebilir. Ölümünden sonra oğlu Hâvend Tahûr ile torunu Şeyh Dâvud onun yolundan yürümüşlerdir.

Bâğıstânî'nin Moğollar arasında İslâm'ı yaymak için büyük çaba gösterdiğini söyleyen Mîr Abdülevvel, Moğol hanlarından birinin onun telkinleri sonucu domuz eti yemeyi terkettiğini bildirir (*Melfûzât-ı Hâce 'Ubeydullah Ahrâr*, vr. 27^{a-b}). Bazı tasavvufî eserlerde nakledilen sözlerinden Kitap ve Sünnet'i esas aldığı, mutasavvıfların ve zâhir ulemâsının birçok usul ve âdâbını ise vesîle* kabul ettiği anlaşılmaktadır. Oğlu Hâvend Tahûr'a söylediği, "Molla olma, şeyh olma, sûfî olma, sadece müslüman ol" şeklindeki sözü onun dinî şahsiyet ve düşünce tarzını ortaya koymasından önemlidir. İlk Nakşibendî şeyhleri Bâğıstânî'nin tarikâtı şeriatla uzlaştıran bu tavırının etkisi altında kalmışlardır. Bahâeddin Nakşibend'in onu beğenip övmesi de bu etkinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Babasının yanı sıra Tenküz Şeyh adlı bir Yesevî şeyhinden de feyiz alan oğlu Hâvend Tahûr'un (ö. 755/1354) bazı tasavvufî risâleler kaleme aldığı bilinmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Fahreddin Safî *Reşehât*'ta onun bazı beyitlerini nakletmiştir (s. 373). Hâvend Tahûr'un oğlu Şeyh Dâvud, Bahâeddin Nakşibend'in en büyük halifelerinden biri olan Hâce Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1420) sohbetinde bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin Safî, *Reşehât* (nşr. A. A. Muñiyân), Tahran 1977, s. 368-373; *Reşehât Tercümesi*, s. 305-311; Mîr Abdülevvel, *Melfûzât-ı Hâce 'Ubeydullah Ahrâr*, Ganjbakhs Library, nr. 5866, vr. 27^{a-b}; Muhammed Kalender, *Maqâlat-ı Şâfiyye*, Lektiv 1301.

AHMED TÂHERÎ İRÂKÎ

BAGIŞ

(bk. HİBE).

BAGLI

(بغلی)

Müslüman Araplar'ın erken devirde kullandıkları bir çeşit dirhem (bk. DİRHEM).

BAGRAS

İskenderun-Antakya yolu üzerindeki Amanos dağlarında Belen Geçidi girişinde konak yeri.

Eski adı Pagrai ve Pagras olarak geçmektedir. Osmanlı kaynaklarında ise Bakrâs şeklinde kaydedilmiştir (BA, TD, nr. 617, s. 8). Bugün Hatay vilâyetinin Belen ilçesine bağlı Ötençay adında bir köydür.

Bagrâs Anadolu'dan Suriye'ye, oradan da Mısır'a uzanan yolun Amanos dağlarında geçit yeri olduğundan özellikle Emevî - Bizans mücadelesinde ve Haçlı seferleri sırasında çok önemli bir mevki durumuna gelmiştir. Bagrâs'la birlikte İskenderun bölgesi kendisine iktâ* olarak verilen Halife Abdümelik b. Mervân'ın oğlu Mesleme burada koloniler teşkil ettiği gibi Hişâm b. Adümelik tarafından da bir kale inşa edilerek elli kişilik bir muhafız kuvveti yerleştirildi (Belâzürî, s. 239). Hârûnürreşid zamanında ise Avâsım sınırları içine alınarak Sugûr'a ve oradan Antakya'ya giden yolları korumak üzere teşkilâtlandırıldı. Müslümanlar Tarsus taraflarına yaptıkları askerî harekâta bu geçitlerde çok sayıda asker bırakarak yolları emniyet altına aldılar. Burasının mâmur hale gelmesi için çalıştılar. Hatta Hârûnürreşid'in zevcesi Zübeyde burada bir aşevi kurdu.

Bagrâs, 358 (969) yılı başında Kilikya bölgesini ele geçiren Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas tarafından zaptedilerek tahkim edildi ve kumandanlığına Mikhael Burtzes getirildi. Burasını daha sonra Kutalmışoğlu Süleyman Bey geri aldı. Ardından Haçlılar'ın, XII. yüzyıldan sonra da Templier şövalyelerinin işgaline uğradı. Hittin Savaşı sonunda 12 Ağustos 1188'de Selâhaddin-i Eyyübî'nin fethettiği Bagrâs, 1191 yılında Eyyübî kumandanlarından Alemüddin Süleyman b. Ca'fer tarafından yıkıldı. Ancak müslümanlara karşı tabii bir savunma noktası olması dolayısıyla Kilikya Ermenileri tarafından yeniden yaptırılarak müstahkem hale getirildi. Kale 1216'da Templier şövalyelerince tekrar alındı ise de bir süre sonra burayı Memlûk Sultanı Baybars zaptetti. Memlûkler devrinde nâiblik haline getirilen Bagrâs, Çukurova'daki Üçok Türkmenleri'ne karşı bu devletin en müstahkem muhafaza noktası ve kuzey fetihlerinde önemli bir üssü hüviyetine girdi. Buna rağmen 1281'de Anadolu'yu istilâ eden Moğollar'dan Samagar Noyan

tarafından alındı, fakat kısa bir süre sonra tekrar Memlûkler'in eline geçti.

Bagrâs, 1515'te Osmanlılar tarafından fethine kadar Memlûk Sultanlığı'nın elinde kaldı. Kale Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Tavâşî Sinan Paşa'ya teslim oldu. Kale kumandanlığına tayin edilen Yünus Paşa yolu kontrol altına alarak Osmanlı askerinin Mercidâbık sahasına geçmesini sağladı. Fetihden sonra ise Osmanlı idaresinde Adana vilâyetine tâbi Özer-ili sancağına bağlı bir nahiye olarak teşkilâtlandırıldı. Nitekim XVI. yüzyılın sonundan itibaren bu sancağın kazalarından Antakya'ya tâbi bulunuyordu. 928 (1522) tarihli *Tahrir Defteri*'nde kasabada yaklaşık 568, bağlı beş köyde de 1117 nüfus olduğu kaydedilmektedir (BA, TD, nr. 109, s. 7-9). Nahiyede ayrıca Yeni İl Türkmenleri'nden Karagündüzlü ve Recebli Afşarı'ndan dokuz cemaatleri yer almaktaydı. Nahiyenin toplam vergi geliri ise 66.916 akçe idi. 1585 yılında ise geliri 22.500 akçeye düşmüş, bunun da 20.000 akçelik kısmı Mehmed b. Hızır adlı şahsa zeâmet* olarak bağlanmıştır (BA, TD, nr. 617, s. 8).

Kâtib Çelebi, 959 (1552) yılında Bagrâs yakınlarında Kanûnî Sultan Süleyman tarafından bir köy kurulduğunu, padişahın ayrıca bir cami, han ve bir imaret yaptırdığını, halkını da tekâlif*-i örfiyeden muaf tuttuğunu yazmaktadır (*Cihannümâ*, s. 597). Muhtemelen bugünkü Belen olan bu köyün büyük bir kasaba haline geldiğini de belirtmektedir. Öte yandan XVII. yüzyılda buradan geçen Evliya Çelebi ise Antakya'ya giderken Bagrâs'tan geçtiğini bildirmekte ve Bagrâs Kalesi'nin bir bayır üzerinde beşgen şeklinde küçücük bir kale olduğunu yazmaktadır. Ayrıca kale içinde 150 kadar asker hânesi bulunduğunu, kasabada bir cami, han ve hamam ile bir de pazar olduğunu kaydetmektedir. Halkının ise bağ bahçe ziraatı ile meşgul olduğunu ve dağlardan çiçek soğanları çıkartıp İstanbul gibi bazı yerlere götürüp sattıklarını ifade etmektedir (*Seyahatnâme*, III, 48-49).

Anadolu'nun sağ kol güzergâhında Mısır ve Hicaz yolları üzerinde bulunan Bagrâs'ın eski önemini kaybetmesi, 1578 yılında burada çıkan bir salgın hastalık sebebiyle 180 derbend*cinin ölümüne bağlanabilir. Ancak bunda Bagrâs yakınlarında yer alan Kargasekmez, Akçay, Karamort ve Cısr-i Murad Paşa gibi yeni derbend noktalarının kurulması ve Belen'in bir kasaba şeklinde teşkilâtlan-